

Czesław WODZIKOWSKI

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
Wydział Nauk Humanistycznych
Instytut Nauk Politycznych

**BEZPIECZEŃSTWO EKOLOGICZNE W ŚWIETLE MIĘDZYNARODOWYCH
INICJATYW NA RZECZ ZMIANY GLOBALNEGO PARADYGMATU ROZWOJU.
OD INICJATYWY DO DZIAŁAŃ PRAKTYCZNYCH**

Wstęp

Artykuł jest poświęcony zagadnieniom dotyczącym reakcji społeczności międzynarodowej, a w szczególności działaniom Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) i jej agend, na kwestie związane z globalnym zagrożeniem ekologicznym, które z całą mocą uwidoczniło się w latach 60. XX w. Zagrożenie dla środowiska naturalnego, związane z jego degradacją było w tamtym czasie tak duże, że realnie zagrażało podstawom egzystencji nie tylko zasobów przyrodniczych, ale przede wszystkim egzystencji człowieka. Działania na rzecz poprawy takiego stanu rzeczy podejmowały zarówno formalne struktury ONZ (Zgromadzenia Ogólne, Programy, Agendy), jak i inne podmioty. Nie do przecenienia na tym polu są następujące inicjatywy:

1. Raport *Inny rozwój* Fundacji im. Daga Hammarskjolda przygotowany w 1975 r. dla ONZ, w którym wskazano, że jednym z filarów nowej strategii ma być taka kolejność zaspokajania potrzeb, w którym usunięcie nędzy będzie działaniem pierwszoplanowym.

2. Raport *Spółeczeństwo konserwacyjne* – przygotowany dla rządu kanadyjskiego w 1976 r. przez zespół GAMMA.

3. Raport *Katastrofa czy nowe społeczeństwo* – sporządzony przez zespół A. Herreya w 1976r.

4. Raport *Jutro gospodarki* – przygotowany dla ONZ przez zespół W. Leontiewa w 1979 roku.

5. Raporty Klubu Rzymskiego – przygotowane przez międzynarodowy zespół naukowców opracowania dotyczące kwestii rozwoju społeczno-gospodarczego świata.

W artykule przyjęto hipotezę, że zakres podmiotowy i przedmiotowy bezpieczeństwa ekologicznego realizowanego w skali globalnej i lokalnej, ewoluował i wpisany jest w nowy paradygmat rozwoju globalnego tj. w zrównoważony rozwój.

W artykule przyjęto określenie bezpieczeństwa ekologicznego zawarte w Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Wskazuje ono, że bezpieczeństwo ekologiczne, to: „zespół uwarunkowań chroniących człowieka i środowisko przed zagrożeniami ekologicznymi oraz takie kształtowanie stosunków naturalnych i społecznych w biosferze Ziemi, które tworzy właściwe warunki życia dla całej ludzkości, nie podważając zarazem podstaw życia na

naszej planecie, głównie poprzez wdrażanie i realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju”.¹

Założono przy tym, że zastosowanie analizy formalno-prawnej będzie przydatne dla wyjaśnienia omawianych zagadnień na gruncie nauk o bezpieczeństwie.

Najważniejsze inicjatywy międzynarodowe

Do najważniejszych formalnych międzynarodowych inicjatyw dotyczących zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego w ramach kształtowania się koncepcji zrównoważonego rozwoju, a tym samym zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego zarówno w skali globalnej, jak i lokalnej w polityce międzynarodowej zaliczyć można:

1. XXIII Sesję ONZ z grudnia 1968 roku wraz z powstałym w jej wyniku Raportem Sekretarza Generalnego ONZ U Thanta z 1969 roku: *Człowiek i jego środowisko*.
2. *Deklarację w sprawie ochrony środowiska* – będącą owocem pierwszej światowej konferencji ONZ poświęconej ochronie środowiska w Sztokholmie (5–16 czerwca 1972 r.), w której zawarto zapisy będące podstawą do opracowania polityk ekologicznych w różnych krajach i w której po raz pierwszy oficjalnie użyto pojęcia polityki ekologicznej.
3. Konferencję ONZ w Cocoyoc (1974r.)².
4. Działalność Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju (tzw. Komisji Brundtland), która w ogłoszonym w 1987 roku raporcie: „Nasza Wspólna Przyszłość” przedstawiła koncepcję zrównoważonego rozwoju jako całościową koncepcję rozwoju. Na rangę i rolę tego raportu zwraca uwagę Z. Piątek pisząc: „Ponieważ Komisja ta była oficjalnym organem ONZ, to raport zawierający pojęcie zrównoważonego rozwoju, czyli rozwoju społeczno-gospodarczego uwzględniającego wymiar bezpieczeństwa ekologicznego był tym samym promocją nowego ładu międzynarodowego zmierzającego w kierunku trwałego rozwoju zrównoważonego”.³
5. Przyjęcie przez Zgromadzenie Ogólne ONZ *Światowej Karty Przyrody* (1982 rok) w której znalazły odzwierciedlenie cele światowej strategii ochrony przyrody dla realizacji trwałego i zrównoważonego rozwoju, do których zaliczono: utrzymanie podstawowych procesów ekologicznych i systemów będących ostoją

¹J. Kaczmarek, W. Łepkowski, B. Zdrodowski (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, wydanie szóste*. Warszawa 2008, s. 16.

²Por. G. Zabłocki, *Rozwój zrównoważony – Idee, efekty, kontrowersje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002, s. 28-29.

³Por. Z. Piątek, *Czy koncepcja zrównoważonego rozwoju jest utopijna? Rozważania w kontekście polskich inicjatyw na rzecz ekorozwoju w sektorze rolnictwa*; [w:] *Filozoficzne, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania zrównoważonego rozwoju, Monografie*, Vol. 26, A. Pawłowski (red.), Wydawnictwo Drukarnia LIBER DUO KOLOR, Lublin 2004, s. 77, a także: B. Piontek, *Koncepcja rozwoju zrównoważonego i trwałego Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 24.

- życia; zachowanie różnorodności biologicznej oraz zapewnienie trwałego użytkowania gruntów i ekosystemów⁴.
6. Przyjęcie przez Zgromadzenie Ogólne ONZ *Deklaracji prawa do rozwoju* (1986 rok), W preambule deklaracji rozwój został zdefiniowany jako „[...] ekonomiczny, społeczny, kulturowy i polityczny proces, którego celem jest poprawa dobrobytu całego społeczeństwa i wszystkich jednostek umożliwiona przez ich aktywny, wolny i istotny udział w tym procesie i sprawiedliwą dystrybucję osiągniętych korzyści⁵.
  7. Konferencję ONZ w Rio de Janeiro (tzw. I Szczyt Ziemi w dniach 3–13 czerwca 1992 roku) w której uczestniczyły delegacje ze 179 państw (obecnych była ponad połowa światowych przywódców) nadała koncepcji zrównoważonego rozwoju rangę jednej z najważniejszych współcześnie idei politycznych⁶.
  8. Konferencję ONZ w Johannesburgu (tzw. II Szczyt Ziemi) w dniach 26 sierpnia – 4 września 2002 roku w której uczestniczyły delegacje reprezentujące 119 państw. W czasie jej obrad potwierdzono rangę zrównoważonego rozwoju, uwypuklając jego społeczny i gospodarczy aspekt. W czasie konferencji przyjęto Deklarację w sprawie zrównoważonego rozwoju. Widoczny był także udział przedstawicieli kół światowego biznesu (organizacji gospodarczych i korporacji międzynarodowych) mających wpływ na kierunki rozwoju światowej gospodarki, którzy zaczęli dostrzegać znaczenie praktycznego stosowania zasad zrównoważonego rozwoju. W ocenie jego uczestnika (ówczesnego ministra środowiska C. Śledziaka): „Szczyt należy uznać za zwrotny moment w tworzeniu swego rodzaju globalnej koalicji na rzecz praktycznej realizacji zrównoważonego rozwoju”.⁷

1. XXIII Sesja ONZ z grudnia 1968 roku wraz z powstałym w jej wyniku Raportem Sekretarza Generalnego ONZ U Thanta z 1969 roku: „Człowiek i jego środowisko”.

Konferencja ta była następstwem podjętych z inicjatywy Rady Gospodarczej i Społecznej działań w efekcie których w czasie XXII Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ 3 grudnia 1968 roku podjęto rezolucję w której zapowiedziano zorganizowanie w 1972 roku specjalnej konferencji poświęconej problemom ekologicznym. W trakcie przygotowań do tej konferencji, ówczesny Sekretarz Generalny ONZ U Thant, opracował i ogłosił 22 maja 1969 roku raport *Człowiek i jego środowisko*. Raport ten można przyjąć jako cezurę oddzielającą dwa okresy w podejściu do zagadnień środowiska, a tym samym do kwestii działań na rzecz

⁴Por. M. Smoleński, *Proekologiczne modele rozwoju gospodarczego*, [w:] *Samorzady i ich stowarzyszenia w ochronie parków narodowych*, H. Prałat (red.), Stowarzyszenie Samorządów Polskich Współdziałających z Parkami Narodowymi z siedzibą w Mosinie, Mosina 2002, s. 26.

⁵Zob. G. Zabłocki, *Rozwój zrównoważony...*, op. cit., s. 32.

⁶Por. A. Papuziński, *Polityka edukacyjna na rzecz zrównoważonego rozwoju w Polsce w świetle aksjologii zrównoważonego rozwoju* [w:] *Etyka wobec współczesnych dylematów* Kalka K., Papuziński A. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2006, s. 333.

⁷Por. ibidem.

bezpieczeństwa ekologicznego przez ONZ. Okres pierwszy – w którym zagadnienia te były podejmowane w formie pojedynczych inicjatyw i okres drugi – wspólnych, zorganizowanych działań ONZ w tej dziedzinie.

W *Raporcie* stwierdzono, że: „Po raz pierwszy w historii ludzkości pojawił się kryzys o zasięgu ogólnoswiatowym, obejmujący zarówno państwa rozwinięte jak i rozwijające się – wynikający ze stosunku człowieka do środowiska”.⁸ Zaznaczono również, że problemy związane z zagrożeniem środowiska powinno się rozwiązywać w drodze międzynarodowych porozumień. W *Raporcie* sugerowano również, aby w czasie przyszłej konferencji dotyczącej środowiska człowieka, prace skoncentrować na czterech głównych zagadnieniach: osiedli ludzkich i rozwoju przemysłu, zachowania wartości środowiska, racjonalnego wykorzystywania zasobów oraz jego zanieczyszczenia, czyli głównych ówczesnych zagrożeń bezpieczeństwa ekologicznego.

Chociaż w czasie obrad nie padło z ust U Thanta określenie „zrównoważony rozwój”, to jak słusznie twierdzi A. Papuziński: „wskazany kontekst analizy kryzysu ekologicznego wystarczająco uzasadnia uznanie tego polityka za prekursora omawianej idei”.⁹

2. Konferencja sztokholmska – „Tylko jedna Ziemia”.

Konferencja ONZ w sprawie Środowiska Człowieka (5–16 czerwca 1972) zgromadziła przedstawicieli 113 państw oraz licznych organizacji rządowych i pozarządowych. Do najważniejszych jej dokumentów należały: *Deklaracja* oraz *Plan działania na rzecz środowiska człowieka*. Również i na tej konferencji nie użyto określenia zrównoważony rozwój, co nie przeszkodziło jej uczestnikom sformułować kilku bardzo istotnych wątków, które w istotny sposób wpłynęły na kształt koncepcji zrównoważonego rozwoju i bezpieczeństwa ekologicznego. W preambule *Deklaracji* zawarto zapis mówiący o konieczności podjęcia wspólnej koncepcji i określenia wspólnych zasad będących wytycznymi w działaniach ludzi na rzecz zachowania i poprawy środowiska¹⁰. Deklaracja ta nazywana jest również *Deklaracją Zasad*, gdyż zawiera 26 zasad (reguł) jakimi powinny kierować się w swojej działalności państwa w odniesieniu do środowiska.

Z punktu widzenia rozwoju koncepcji zrównoważonego rozwoju, a tym samym bezpieczeństwa ekologicznego najistotniejsze były: temat przyszłych pokoleń (zasady: 1,2,5), zrównoważonego korzystania z zasobów odnawialnych (zasada 3), zachowania nieodnawialnych zasobów dla przyszłych pokoleń (zasada 5) i poprawy warunków życia ludzi poprzez rozwój społeczno-gospodarczy (zasada 8)¹¹. Podkreślono, że główną uwagę należy zwrócić na sytuację państw rozwijających się. Skierowana do nich pomoc technologiczna i finansowa miała zapewnić ich rozwój zgodny z wymaganiami ochrony środowiska zapewniając tym samym bezpieczeństwo ekologiczne na ich obszarach. Uzgodniono również, że

⁸A. Przyborowska-Klimczak, *Ochrona środowiska - w trosce o przyszłość ludzkości*, [w:] *Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy*, J. Simonides (red.), Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2006, s. 276.

⁹A. Papuziński, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju a nauka społeczna Kościoła*[w:] *Przegląd Religioznawczy* nr 2/2007, Polskie Towarzystwo Religioznawcze, Warszawa 2007, s. 26.

¹⁰Por. *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego*, K. Kocot, K. Wolfie (opr.), Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Wrocław-Warszawa 1978, s. 581-588.

¹¹Por. A. Papuziński, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju...*, op. cit., s. 26.

państwa poprzez zawieranie dwu i wielostronnych umów i porozumień będą w ten sposób przyczyniać się do rozwoju międzynarodowego prawa ochrony środowiska.

Konferencję Sztokholmską można rozpatrywać w dwóch aspektach. Pierwszy – to sformułowanie przez jej uczestników kilku wątków, które później znalazły odbicie w koncepcji zrównoważonego rozwoju. Były to: kwestia przyszłych pokoleń, zrównoważonego w stosunku do posiadanych przez nie możliwości korzystania z odnawialnych zasobów środowiska, zachowania zasobów nieodnawialnych dla przyszłych pokoleń, oraz poprawa jakości życia człowieka zdeterminowana rozwojem społeczno-gospodarczym. Drugi aspekt, to negatywny wpływ Konferencji Sztokholmskiej na taki kierunek myślenia, z którego wykrystalizowała się koncepcja zrównoważonego rozwoju. Polegał on na separacji problemu związanego z ochroną środowiska, a tym samym z bezpieczeństwem ekologicznym, od innych problemów globalnych. Bezpieczeństwo ekologiczne było tu jeszcze postrzegane wąsko, tylko przez pryzmat ochrony środowiska.

Zwyciężyły tu jeszcze egoistyczne interesy państw wysoko rozwiniętych, które nie zaakceptowały postulatów delegacji krajów Trzeciego Świata dotyczących włączenia pod obrady takich kwestii jak: ubóstwo, upowszechnienie oświaty, budowa systemów opieki zdrowotnej oraz zaopatrzenia w czystą wodę. Można w tym miejscu przytoczyć słowa A. Papuzińskiego: „W 1972 r. egoistyczna postawa krajów bogatej Północy doprowadziła do odseparowania zagadnienia globalnego kryzysu środowiskowego od innych problemów globalnych, których uwzględnienie – zgodnie z dzisiejszym stanem wiedzy – jest konieczne dla rozwiązania tej palącej kwestii, ale z drugiej strony było to właściwe stanowisko z punktu widzenia budzenia zainteresowania społeczności międzynarodowej sprawami ochrony przyrodniczego środowiska człowieka, bo uchroniło przed rozwodnieniem problem globalnego kryzysu środowiskowego wśród zagadnień, o które od dawna kruszono kopie w polityce”.¹²

Widać wyraźnie, że koncepcja zrównoważonego rozwoju, przyjmuje tu jeszcze bardzo zawężoną postać ekorozwoju, a bezpieczeństwo ekologiczne łączono tylko z ochroną zasobów środowiska i przyrody. Nie była to jeszcze „wspólna droga” problemów związanych z ochroną środowiska i tych globalnych problemów, które powszechnie uważa się za warunek rozwiązania problemów środowiskowych. Kształt nakreślonego wówczas modelu rozwoju i przyjętych w tym celu rozwiązań musiał zostać jeszcze dookreślony, aby móc mówić o koncepcji zrównoważonego rozwoju¹³.

3. Konferencja w Cocoyoc i Raport Fundacji Daga Hammarskjolda.

Szczególne znaczenie dla ukształtowania koncepcji zrównoważonego rozwoju miały postulaty konferencji ONZ, która obradowała w 1974 roku w Cocoyoc w Meksyku. Zawarto je w przyjętej *Deklaracji (The Cocoyoc Declaration)*, zwracając uwagę na to, że rozwój powinien mieć przede wszystkim aspekt

¹²Ibidem.

¹³Pogląd taki prezentuje np. Niemiecki politolog Franc Nuscheler, który twierdzi, że na dookreśleniu koncepcji zrównoważonego rozwoju zaważyły przede wszystkim: Posłanie z Cocoyoc i Raport Fundacji Daga Hammarskjolda. Por. ibidem, s.27.

humanitarny¹⁴. Wskazano, że celem rozwoju miał być rozwój człowieka, a procesy wzrostu zapewniłyby zaspokojenie ludzkich potrzeb.

Szczególną uwagę zwrócono na kwestie dotyczące zachowania się ludzkiej populacji w warunkach nędzy, a szczególnie na powodowane ubóstwem niszczenie środowiska. Tym samym przyjęto, że bezpieczeństwo ekologiczne zależy również od czynników społecznych i ekonomicznych.

Zwrócono również uwagę na „nadmierną konsumpcję”, która charakteryzowała styl życia społeczeństw państw rozwiniętych. Stwierdzono wyraźnie, że problemem nie jest rzadkość naturalnych zasobów, lecz ich błędny podział i nadużycia zarówno w aspekcie ekonomicznym jak i społecznym. Odrzucono również dowolność działania mechanizmów rynkowych, stwierdzając że rynek niejednokrotnie powoduje marnotrawienie zasobów. Wskazano, iż negatywne zjawiska dotyczące ludzkości spowodowane są istniejącymi strukturami gospodarczymi i społecznymi. Autorzy *Posłania* stwierdzili również, że te procesy wzrostu, które nie prowadzą do zaspokojenia podstawowych potrzeb, jak: wyżywienia, mieszkania, odzieży, zdrowia i wykształcenia, są zaprzeczeniem idei rozwoju. *Deklaracja* niesie przesłanie mówiące o potrzebie większej i bardziej sprawiedliwej współpracy międzynarodowej i wskazuje na konieczność stworzenia nowego ładu międzynarodowego. Postuluje również o nowe podejście do kwestii podstawowych praw człowieka.

Przyjęta wówczas deklaracja tzw. Deklaracja z Cocoyoc wzywała do diametralnej zmiany systemu międzynarodowej współpracy gospodarczej i światowych planów rozwoju. Zaakcentowano w niej, że głównym przedmiotem zainteresowania społeczności międzynarodowej staje się rozwój człowieka. Wskazano, iż ludzie posiadają podstawowe potrzeby, jak: ochrona zdrowia, edukacja, dostęp do żywności, dostęp do schronienia i odzieży. Wskazano, że wszelki proces wzrostu, który nie zaspokaja tych potrzeb lub je ogranicza, jest wyciskiem. Uznano, że rozwój zakłada wolność wyboru i że społeczności muszą mieć wpływ na kształtowanie własnej egzystencji. Uznano, że rozwój przede wszystkim obejmuje prawo do pracy, ale nie rozumianej jako prosta czynność zarobkowania, lecz jako forma samorealizacji.

Raport Daga Hammarskjolda, a konkretnie *Raport Fundacji Daga Hammarskjolda* przygotowany z okazji VII Specjalnej sesji Narodów Zjednoczonych, która odbyła się w Nowym Jorku w dniach 1–12 września 1975 roku, wskazuje nie tylko polityczno-ekonomiczne przyczyny niedostatecznego rozwoju, ale również postuluje podjęcie natychmiastowych zmian. *Raport* nawoływał do takich zmian globalnych struktur finansowo-handlowych, aby nadwyżka ekonomiczna nie mogła zostać zawłaszczona przez mniejszość, którą tworzyły państwa rozwinięte. Autorzy *Raportu* wskazywali również na konieczność stworzenia alternatywnych strategii rozwojowych dla Państw Trzeciego Świata.

4. Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju (*World Commission for Environment and Development – WCED*).

Działalność IUCN na arenie międzynarodowej była poddawana krytyce. Szczególnie państwa skandynawskie poddawały ostrej krytyce brak konkretnych

¹⁴Ze względu na szczególny charakter przyjętej *Deklaracji*, jest ona w literaturze tematu nazywana także *Posłaniem z Cocoyoc*.

rozwiązań. Chodziło głównie o brak podejmowania długofalowych inicjatyw na płaszczyźnie globalnej i regionalnej. W wyniku tej krytyki Zgromadzenie Ogólne ONZ postanowiło powołać specjalną, niezależną komisję, która miała przedstawić i zarekomendować długotrwałe strategie środowiskowe pozwalające na osiągnięcie zrównoważonego rozwoju do roku 2000 i w późniejszych latach¹⁵. Komisja którą wtedy powołano przyjęła nazwę: Światowa Komisja na rzecz Środowiska i Rozwoju (World Commission for Environment and Development) a jej przewodniczącą została premier Norwegii Pani Gro Harlem Bruntland. Swoją działalność Komisja rozpoczęła w roku 1984.

Efektom jej prac był opublikowany w 1987 roku raport: *Nasza wspólna przyszłość (Our Common Future)*, bardzo często w literaturze nazywany od nazwiska przewodniczącej Komisji – *Raportem Bruntland*¹⁶. W *Raporcie* została przedstawiona koncepcja zrównoważonego rozwoju, zostały nakreślone jej elementy i dziedziny realizacji. Jako że celem raportu było zarekomendowanie długookresowych strategii rozwoju (do i poza rok 2000), przyjęto, iż „trwałym i zrównoważonym rozwojem” jest rozwój zaspokajający teraźniejsze potrzeby ludzkości w taki sposób, aby przyszłe pokolenia mogły zaspokoić swoje potrzeby.

Wskazano na podstawowe cechy tej koncepcji: międzypokoleniową i wewnątrzpokoleniową sprawiedliwość, zrównoważone korzystanie z zasobów środowiska oraz zintegrowanie ochrony środowiska z rozwojem społecznym. Wskazuje to, że uwarunkowania bezpieczeństwa ekologicznego nie mają opierać się już tylko na odpowiednim stanie środowiska, ale mają stanowić fundament rozwoju człowieka.

Dlatego zgodzić należy się z E. Kośmickim, który stwierdza, że sformułowanie zawartej w *Raporcie* koncepcji powinno brzmieć – *sustainable and equitable development*, czyli „trwały i sprawiedliwy rozwój” albo rozwój ekologiczno-społeczny. Obejmuje ona bowiem zarówno trwałość ekologiczną (*ecological sustainability*) jak i sprawiedliwość społeczną między pokoleniami oraz wewnątrzpokoleniową (*social equity between generations and with each generation*)¹⁷.

Potraktowanie kwestii związanych z ochroną środowiska (bezpieczeństwa ekologicznego) zaprezentowane w *Raporcie* odchodzi całkowicie od obowiązujących koncepcji w tej materii. Zostaje pomniejszona rola funkcjonowania przyrody, a uwypuklone zostają jako priorytetowe kwestie społeczne – szczególnie gospodarcze, które wywierają niekorzystny wpływ na przyrodnicze podstawy ludzkiej egzystencji, uważane do tej pory jako podstawa bezpieczeństwa ekologicznego. Jak zauważa A. Papuziński, autorzy *Raportu Komisji Bruntland* nie mają zamiaru tego ukrywać i piszą bez ogródek: „Zaspokojenie potrzeb i aspiracji ludności jest głównym celem rozwoju. [...] Stabilny rozwój wymaga zaspokojenia podstawowych potrzeb wszystkich ludzi i dania wszystkim możliwości spełnienia ich aspiracji do lepszego życia”.¹⁸

¹⁵Por. A. Papuziński, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju...*, op. cit., s. 27, A. Przyborowska-Klimczak, *Ochrona środowiska...*, op. cit., s. 280-281.

¹⁶A. Papuziński *Raport ten nazywa przełomem: „[...] w krótkiej historii koncepcji zrównoważonego rozwoju”*. Por. ibidem.

¹⁷Por. E. Kośmicki, *Koncepcja trwałego rozwoju jako możliwość przewyciężenia doraźności [w:] Studia nad zrównoważonym rozwojem. Tom I, Zrównoważony rozwój. Wybrane problemy teoretyczne i implementacja w świetle dokumentów Unii Europejskiej*, Poskrobko B., Kozłowski S. (red.), Komitet człowiek i Środowisko przy Prezydium PAN, Białystok-Warszawa 2005, s.25.

¹⁸Por. A. Papuziński, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju...*, op. cit., s. 28.

Przełomowość *Raportu* polega na tym, że od tej chwili zmienia się kwestia postrzegania modelu rozwoju globalnego. Nastąpiło odejście od modelu dwubiegunowego: gospodarka-środowisko (ekorozwój) do koncepcji trzech równoważących się łańdów: ekologicznego, ekonomicznego i społecznego (zrównoważony rozwój). Tym samym doszło do przewartościowania bezpieczeństwa ekologicznego od ochrony środowiska do rozwoju człowieka.

W prezentowanej wersji zrównoważonego rozwoju, łańdy te są równorzędne i żadnego z nich nie należy traktować oddzielnie. Przyroda, gospodarka i społeczeństwo są tu zintegrowanymi, równoprawnymi elementami systemu życia człowieka i to zarówno w wymiarze globalnym jak i lokalnym¹⁹.

Obecnie model trzech łańdów jest dominującym modelem koncepcji zrównoważonego rozwoju, chociaż są dyskutowane jego inne wersje, gdzie do trzech łańdów dochodzą kolejne, jak np.: łańd instytucjonalny, przestrzenny itp.²⁰

5. Konferencja ONZ w Rio de Janeiro (I Szczyt Ziemi).

Początek lat dziewięćdziesiątych XX wieku to okres korzystny dla rozwoju koncepcji zrównoważonego rozwoju. W 1991 odbyła się konferencja mająca przygotować „Szczyt Ziemi”, w 1992 podpisano Traktat z Maastricht w którym usankcjonowano szerokie zastosowanie koncepcji zrównoważonego rozwoju oraz zasady subsydiarności w polityce Unii Europejskiej oraz przyjęto do realizacji V program działań UE „W kierunku zrównoważenia”.

Konferencja w Rio de Janeiro odbyła się w dniach 3–14 czerwca 1992 roku, a jej temat określono jako „Środowisko i rozwój”. Wzięli w niej udział przedstawiciele 180 państw świata w tym 106 przywódców państw (prezydentów i premierów), którzy odbyli specjalne spotkanie²¹. Jej uczestnicy uznali, że w imię globalnej solidarności w działaniach na rzecz ratowania Ziemi i odpowiedzialności za jej losy, rządy wszystkich państw powinny planować rozwój swoich krajów w zgodzie z wymogami ekologii. Potwierdzono tym samym ścisłe powiązanie rozwoju społeczno-gospodarczego społeczeństw z bezpieczeństwem ekologicznym.

Wynikiem konferencji było przyjęcie pięciu dokumentów. Były to: *Deklaracja w sprawie środowiska*, tzw. *Deklaracja z Rio*, *Globalny Program Działań*, tzw. *Agenda 21*, *Deklaracja o ochronie lasów*, *Konwencja w sprawie zmian klimatu* oraz *Konwencja w sprawie różnorodności biologicznej*.

W *Deklaracji z Rio* wprost stwierdzono, że: „Istoty ludzkie są w centrum zainteresowania w procesie zrównoważonego rozwoju”.²² Podjęto także w sposób stanowczy problem biedy i zwrócono uwagę na konieczność jej zwalczania: Wszystkie państwa i wszyscy ludzie powinni współpracować w zasadniczym zadaniu wykorzenia ubóstwa, jako niezbędnego wymogu zrównoważonego rozwoju, aby zmniejszyć różnice w poziomie życia i dążyć do zaspokojenia potrzeb większości ludzi na świecie”.²³

¹⁹Por. ibidem, s. 27-29.

²⁰Por. np. rozwijane koncepcje zrównoważonego rozwoju w pracach T. Borysa.

²¹Równolegle odbywało się spotkanie Globalne Forum, w którym uczestniczyło kilkanaście tysięcy przedstawicieli ruchów i organizacji ekologicznych oraz kościołów i związków wyznaniowych.

²²A. Papuziński, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju...*, op. cit., s. 30.

²³Ibidem.

Agenda 21 stanowi natomiast długookresowy program działań, w którym zostały poruszone kwestie ubóstwa, głodu, problemów demograficznych (przeludnienia), wzorców konsumpcji, ochrony zdrowia oraz wdrożenia problematyki związanej z ochroną środowiska do polityk społeczno-gospodarczych. Tym samym zobowiązano państwa do uwzględniania kwestii dotyczących zapewnienia odpowiedniego bezpieczeństwa ekologicznego w prowadzonych przez nie politykach rozwoju.

Podsumowując można stwierdzić, że w dokumentach tych wyraźnie uwidocznił się antropocentryczny charakter koncepcji zrównoważonego rozwoju, a tym samym bezpieczeństwa ekologicznego.

6. Konferencja ONZ w Johannesburgu (II Szczyt Ziemi).

Lata dziewięćdziesiąte XX wieku to okres, w którym podjęto wiele inicjatyw istotnych dla rozwoju koncepcji zrównoważonego rozwoju i jej upowszechnienia. Międzynarodowa Rada Lokalnych Inicjatyw Środowiskowych (ICLEI) w której skupiło się ok. 300 samorządów lokalnych podjęła koordynację działań blisko 2000 samorządów z ponad 60 państw w celu wdrożenia zapisów *Agendy 21*. Również w czasie Światowego Szczytu na rzecz Rozwoju Społecznego (WSSD), który odbył się w 1995 roku w Kopenhadze z udziałem przedstawicieli 186 państw oraz 2300 przedstawicieli organizacji pozarządowych, próbowano ocenić dokonujące się w tamtym czasie globalne procesy społeczne.

Uchwalono wówczas *Deklarację*, która wzywała do wspierania pełnego zatrudnienia, likwidacji ubóstwa, równości szans, dostępu do opieki zdrowotnej, dostępu do wykształcenia, przyspieszenia ekonomicznego i społecznego w krajach słabo rozwiniętych i powszechnego uczestnictwa w życiu społeczno-gospodarczym. *Deklaracja* wskazując na brak postępu w wielu aspektach rozwoju społecznego, potwierdziła dążenie do realizacji zasad koncepcji zrównoważonego rozwoju. Stwierdzono w niej, że: „Sprawiedliwy rozwój społeczny trwale udostępniający ubogim zasoby środowiska jest niezbędny dla rozwoju zrównoważonego”²⁴.

W 1997 roku zorganizowano w Nowym Jorku Specjalną Sesję Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych w celu podsumowania wyników pięcioletniej realizacji *Agendy 21* (Szczyt Ziemi +5). Jej uczestnicy wskazywali przyczyny niepowodzeń we wdrażaniu *Agendy* oraz sposoby przewyciężania trudności. Zaproponowano wówczas priorytetowe działania na rzecz zrównoważonego rozwoju, które miały zostać podjęte po 1997 roku. Głównym dokumentem szczytu był *Program na rzecz dalszej implementacji Agendy 21*, gdzie podkreślono, że *Agenda* pozostaje głównym programem działań na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Wśród dokumentów mających wpływ na obecny kształt koncepcji zrównoważonego rozwoju nie można pominąć *Deklaracji o odpowiedzialności obecnych pokoleń za przyszłe pokolenia*²⁵, gdzie zapisano, że: „Obecne pokolenia powinny zapewnić warunki sprawiedliwego, zrównoważonego i powszechnego społeczno-ekonomicznego rozwoju przyszłych pokoleń, zarówno w odniesieniu do

²⁴G. Zabłocki, *Rozwój zrównoważony...*, op. cit., s. 35

²⁵Jest to rezolucja nr 44 uchwalona na 29 sesji UNESCO w 1997 roku, opracowana wspólnie z zespołem kapitana Cousteau, którą poparło podpisami 5,5 mln osób.

jednostek jak i zbiorowości, w szczególności przez sprawiedliwe i rozważne korzystanie z dostępnych zasobów w celu zwalczania ubóstwa”.²⁶

Również zapisy *Deklaracji Milenijnej* przyjętej w 2000 roku przez Zgromadzenie Ogólne ONZ, odnoszą się do omawianej koncepcji. Przypomniano w niej, że należy roztropnie gospodarować zasobami środowiska, gdyż tylko w ten sposób można je zachować i przekazać następnym pokoleniom oraz stwierdzono, że należy dołożyć wszelkich starań, aby nie doprowadzić do bezpowrotnego zniszczenia zasobów środowiska.

Wspomniane wyżej dokumenty potwierdzają raz jeszcze ścisłe uzależnienie rozwoju społeczno-gospodarczego od stanu środowiska (bezpieczeństwa ekologicznego) wskazując przy tym, że jest ono ważne nie tylko z punktu widzenia obecnego pokolenia, ale stanowić ma również fundament rozwoju przyszłych pokoleń.

Konferencja w Johannesburgu odbyła się w dniach 26 sierpnia do 4 września 2002 roku. Jak zauważa A. Papuziński: kwestie ochrony środowiska zostały zdominowane tematyką społeczną i gospodarczą, a szczególnie kwestią ubóstwa²⁷. Bardzo dobrze tematykę obrad szczytu charakteryzuje inicjatywa ówczesnego Sekretarza Generalnego Kofii Annana, nazwana WEHAB od pierwszych liter angielskich wyrazów: *water, energy health, agriculture, biodiversity* (woda, energia, zdrowie, rolnictwo, bioróżnorodność).

Najważniejszymi dokumentami II Szczytu Ziemi są: *Deklaracja Polityczna* oraz *Plan Implementacji w sprawie Zrównoważonego Rozwoju*. Potwierdzono w nich model koncepcji zrównoważonego rozwoju zbudowany na trzech łądach i wyrażono wolę umacniania trzech filarów zrównoważonego rozwoju, tj. rozwoju gospodarczego, postępu społecznego i ochrony środowiska. Jednocześnie zaznaczono, że działania w tym zakresie muszą być prowadzone na płaszczyźnie globalnej, regionalnej, krajowej i lokalnej. Wskazano również największe zagrożenia dla ludzkości związane ze środowiskiem, zaliczając do nich: zanikanie elementów bioróżnorodności, ubożenie łąisk, pustynnienie, zmiany klimatyczne, klęski żywiołowe oraz postępujące zanieczyszczenie wód i powietrza. Stwierdzono że w celu osiągnięcia zrównoważonego rozwoju społeczność międzynarodowa powinna podjąć większy wysiłek w realizację *Agendy 21* oraz *Planu Implementacji*.

Zakończenie

Zarówno koncepcja zrównoważonego rozwoju, jak i bezpieczeństwo ekologiczne, które stanowi nierozłączną część tej koncepcji, stanowią w obecnych czasach podstawę nowego paradygmatu rozwoju. Nie do przecenienia przy tym jest rola ONZ, która zapoczątkowała międzynarodową dyskusję w efekcie której doszło do wykrystalizowania się tej koncepcji.

Działania ONZ zapoczątkowane globalnym kryzysem ekologicznym, który zagrażał bezpieczeństwu ekologicznemu w skali globalnej, były z czasem poszerzane między innymi o takie kwestie, jak: sprawiedliwa redystrybucja zasobów naturalnych i dostęp do nich, odpowiedzialność za przyszłe pokolenia, walka z ubóstwem czy rozwój społeczny i gospodarczy.

²⁶Por. G. Zabłocki, *Rozwój zrównoważony...*, op. cit., s. 38.

²⁷Por. A. Papuziński, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju...*, op. cit., s. 30.

Ewolucja nowej koncepcji globalnego rozwoju przeszła od pierwotnej, biocentrycznej koncepcji ekorozwoju, której podmiotem było środowisko, do wyraźnie antropocentrycznej koncepcji zrównoważonego rozwoju. Także kwestie bezpieczeństwa ekologicznego, a szczególnie poglądy dotyczące jego uwarunkowań, przeszły swoistą ewolucję. Od poglądów, które wskazywały, że bezpieczeństwo ekologiczne jest uwarunkowane tylko od działań na rzecz ochrony środowiska i przyrody (ekorozwój) do poglądów wskazujących, że bezpieczeństwo ekologiczne jest ściśle uwarunkowane od poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego i stanowi podstawę tego rozwoju, stanowiąc jednocześnie jedno z podstawowych uwarunkowań jakości życia człowieka.

Potwierdzono tym samym przyjętą we wstępie hipotezę dotyczącą zakresu podmiotowego i przedmiotowego bezpieczeństwa ekologicznego oraz ściśle powiązanie tego rodzaju bezpieczeństwa z koncepcją zrównoważonego rozwoju, zgodnie z przyjętym we wstępie określeniem bezpieczeństwa ekologicznego. Wykazano równocześnie przydatność analizy formalno-prawnej dla wyjaśniania zagadnień dotyczących kwestii bezpieczeństwa ekologicznego w globalnych inicjatywach podejmowanych na rzecz nowego paradygmatu rozwoju.

Streszczenie

Artykuł dotyczy inicjatyw społeczności międzynarodowej, a w szczególności ONZ i jej agend podejmowanych w związku z globalnym zagrożeniem środowiska. Poprzez wskazanie najważniejszych (zdaniem autora) inicjatyw w tym zakresie i analizę powstałych w ich wyniku dokumentów wykazano, że poglądy dotyczące zachowania odpowiedniego stanu środowiska życia człowieka, a tym samym zapewnienie właściwego stanu bezpieczeństwa ekologicznego ewoluowały i zmieniały swój charakter, od biocentryzmu (ekorozwój) do antropocentryzmu (zrównoważony rozwój).

Bezpieczeństwo ekologiczne wpisane w koncepcję zrównoważonego również zmieniło swój charakter – od działań na rzecz ochrony środowiska do niezbędnego warunku rozwoju społeczno-gospodarczego, a tym samym fundamentu pożądanego jakości życia człowieka.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo ekologiczne, ekorozwój, zrównoważony rozwój, jakość życia człowieka

Summary

The article deals with initiatives of the international community, in particular the UN and its agencies in relation to the global threat to the environment. By indicating the most important (according to the author) initiatives in this area and analyzing the resulting documents, it was shown that views on the preservation of an appropriate state of the human life environment, and thus ensuring the proper state of ecological safety, evolved and changed their character – from biocentrism (ecodevelopment) to anthropocentrism (sustainable development).

Environmental security included in the sustainable concepts has also changed its character – from actions to protect the environment to an indispensable condition for socio-economic development, and thus the foundation of the desired quality of human life.

Key words: ecological safety, ecodevelopment, sustainable development, quality of human life, a new development paradigm

Bibliografia

- Kaczmarek J., W. Łepkowski, B. Zdrodowski (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, wydanie szóste*. Warszawa 2008
- Kośmicki E., *Koncepcja trwałego rozwoju jako możliwość przewyciężenia doraźności* [w:] *Studia nad zrównoważonym rozwojem. Tom I. Zrównoważony rozwój. Wybrane problemy teoretyczne i implementacja w świetle dokumentów Unii Europejskiej*. Białystok-Warszawa 2005
- Papuziński A., *Koncepcja zrównoważonego rozwoju a nauka społeczna Kościoła* [w:] *Przegląd Religioznawczy* nr 2/2007. Warszawa 2007
- Papuziński A., *Polityka edukacyjna na rzecz zrównoważonego rozwoju w Polsce w świetle aksjologii zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Etyka wobec współczesnych dylematów*. Bydgoszcz 2006
- Piątek Z., *Czy koncepcja zrównoważonego rozwoju jest utopijna? Rozważania w kontekście polskich inicjatyw na rzecz ekorozwoju w sektorze rolnictwa*; [w:] *Filozoficzne, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania zrównoważonego rozwoju, Monografie*, Vol. 26. Lublin 2004
- Piontek B., *Koncepcja rozwoju zrównoważonego i trwałego Polski*. Warszawa 2002
- Przyborowska-Klimczak A., *Ochrona środowiska – w trosce o przyszłość ludzkości*, [w:] *Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy*. Warszawa 2006
- Smoleński M., *Proekologiczne modele rozwoju gospodarczego*, [w:] *Samorządy i ich stowarzyszenia w ochronie parków narodowych*. Mosina 2002
- Zabłocki G., *Rozwój zrównoważony – Idee, efekty, kontrowersje*. Toruń 2002
- Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego*. Wrocław-Warszawa 1978